

nost događa kao ružan san, Cupičev junak manje sanja, manje se susreće s utvarama, više živi s ljudima koji su proizvodi ne vrste već ružnog sna.

Cupičev roman je, ipak, realistički oposredovan i zasnovan. To je moderno pisan tekst o ljudima koji se ostrvaju, pate, žive svojim načinom života, i, posebno, roman o čovjeku, Mišutu, koji se ne nalazi u takvoj ljudskoj stvarnosti, koji je doživljjavao kao kafkijansku stvarnost, koji je i bukvalno tragični junak te stvarnosti, male i prizemne, prijave i potkupljive, pederiske i kurvinske, horizontalne, zatamnjenoj vertikalnom nivoa.

Cupič se služi iskustvima modernih proznih struktura, načinom pretapanja spoljne stvarnosti i unutrašnje stvarnosti bića. Njegova misao je vijugava, ona komunicira s čvoristima ljudskog duha, sučeljava vrijednost i ništavilo, ona iz tog sučeljavanja izlazi poražena i otuda u Cupičevoj prozi pauk dominira, ništavilo se širi, čovjek se davi, metamorfoziran u muvu, kao u paukovoj mreži, u mreži vlastitog promišljanja.

Junak *Utvara* se otkriva kao taj koga je život neprestano onespokojavao, koga su neprestano egzistencijalno sakatili, koga je preskočilo djetinjstvo, kome se ni ljubav nije dogodila, a sино je vjerovao, vjerovao u život i ljudsku misao, u Platona, Sokrata i druge mudrace, ali je najzad shvatio da je u tom svom vjerovanju sam, da se ništa od toga u šta vjeruje ne realizuje, da ne predstoje vedrine i sunčani bljesci, već zgušnjavanje mraka, glad, ponori, ljudožderstvo.

Takva je ova knjiga i tako se završava: žučkastim okom džinovskog pauka u mislima glavnog junaka. Treba sačekati i druge dvije knjige istog djela i vidjeti šta će se sve dogoditi s Misićem Petrovićem, a ovde valja zaključiti da je Cupić napisao prozu koju odlikuje silna doživljenosť stvarnosti u kojoj se živi ili se čini da se živi, prozu s obiljem poetski obojenih detalja, prozu tamnu od tame ljudskih lica, tamnu od tame ljudske uzaludnosti, ali, u suštinu, prozu koja upravo tako, tamom koju otima ljudskim licima, ljudskoj uzaludnosti i praznini, brani ljudskost, čuva dostojanstvo krhké trske.

FREDERIC ASHTON: »Lun, kralj ponoći«,

Istarska naklada, Pula, 1980.

Piše: IVICA ŽUPAN

Kriminalistički roman *Lun, kralj ponoći* prva je od pet knjiga o Lunu Federica Ashtona (iza kojega se skrije novosadski novinar Mitar Milošević) što će ih uskoro objaviti Istarska naklada u Puli. Pred nama je početna priča u kojoj nas Ashton upoznaje sa svojim junacima, nenadmašnim Lunom, novinarom Markinom i inspektorom Dicksonom. U ovom je svesku umentueta džgresijska priča o Lunu pitomcu gangsterskog podzemlja, koga je sindikat, zeleći stvoriti najvećeg i najsvršenijeg zločinca svih vremena, školovao i sposobljavao u svim disciplinama, pripremajući ga i za Nobelovu nagradu na polju znanosti i za Olimpijske igre. U napotku svojih snaga Lun se oteo podzemlju i postao njegov najluči progomitelj.

Ono što Ashtonovim romanima daje posebnu draž jest uspjelo namještanje pustolovne bajke s elementima znanstvene fantastike. Ashton je uspio stvoriti zanimljivo kriminalističko štivo, i, kao malo koji domaći pisac krimića uspješno barata osebujnom narativnom tehnikom, drži u napetosti čitateljevu pažnju prilivnom radnjom i efektivnom kombinatorikom.

Lun, kralj ponoći više je avanturistički roman nego krimić. Težiće tradicionalnog krimića je u detekciji koja je najbitniji strukturni element, dakle u pronaalaženju istine i krivca, a posupak i atmosfera traganja izazivaju kod čitatelja osjećaj napetosti. Lun je, međutim, primjer tzv. »grube kriminalističke proze« u kojoj se sve rješava Lunovom predestiniranom supremacijom i njegovom tehničkom i tehnološkom opremljenosti. U *Lun, kralju ponoći* čitatelj već unaprijed znade tko su zločinci. Pitanje je samo kako će se Lun s njima obraćunati. Detekcija ustupa mjesto shematsizmu borbe i senzacionalizmu što se tada očitavao u Lunovoj tehničkoj opremljenosti, koju su, u vrijeme kada Lun nastaje, čitatelji doživljavali kao pravi science-fiction. Ashton je, naime, svome alieniranom čitatelju ponudio izmaštani svijet i odvajao ga od prozaične svakodnevnicice. Njegov krimić, rekosmo, ima olabavljene žanrovске granice i fleksibilniju narativnu strukturu, što piscu pruža velike mogućnosti da se producira opisujući Lunovu superiornost, krvave obraćune i tehničke novotarije kojima je naš čitatelj, živeći u tehnički i tehnološki zaostaloj sredini, ednako bio fasciniran. Danas su tehničke inovacije s kojim je Ashton nepresušno opskrbljivao svog junaka postale manje—više naša životna stvarnost, što Asthonovim romanima nekoliko oduzimalje atraktivnost. Ipak, ashtonovim romanima najveći šarm daje sam Lun. On je bio junak nadolazećih šezdesetih godina: arogantan, emancipiran, supermen od zanata, odan promiskuitetu, držak i sumnjičav, riječju, junak s kojim su se mase željele identificirati.

Da je Ashton prije pokomni pomiritelj s određenim žanrovskim kanonima nego inovator, pokazat ćemo na mnogobrojnim detaljima. Astonovi romani naslanjaju se na tendenciju literature 19. stoljeća (Balzac, Goldwin) u kojoj je zločinac (s pravne tačke gledano Lun je zločinac) prikazivan kao romantični junak, a policajac kao pokvarenjak ili glupan. Dalje, već je E. A. Poe dodijelio svom Dupinu tupava pratioca. Čitatelju se neminovno nameće kontrast između njih dvojice, a puti takvom uspoređivanju Dupin je neusporedivo superiorniji. Tako i Ashton svom ju-

naku dodjeljuje mornara Mcfersona koji Lunu uglavnom posuđuje svoje ubitačne šake i teškokalibarske pištolje, dok je njegovo sudjelovanje u detekciji zanemarivo. Uz razmjerno nedomišljatičeg pratioca, jače blista Lunova superiorna inteligencija. Veliku ulogu u Lunovoj efikasnosti igra i njegova nesvakidašnja moć brzog prerušavanja, koju Ashton očito nasljeđuje od E. F. Vidocqa, pisca krimića iz 19. stoljeća, koji je najprije bio okorjeli zločinac, a zatim šef policije. Svoje fascinirajuće majstorstvo u prerušavanju Vidocq je opisao u svojim memoarima koji su ostavili veliki dojam na gotovo sve kasnije pisce kriminalističkih romana, navlaštito na legendarnog E. A. Poea, koji je, potaknut Vidocqovim sjećanjima, kreirao već spomenuto Dupina.

Sa zadovoljstvom očekujemo ostale sveske s Lunovim avan-turama.

RADOVAN ŽDRALE: »Glinene kočije«, Matica srpska, 1979.

Piše: ALEKSANDAR BADNJAREVIĆ

Kad je bog izgonio iz raja Adama i Eve, zbog pragreha koji su počinili (a i pragreh bi se mogao svestri u relacije borbe za premoć), jedna od kazni koje je izrekao bilo je potčinjavanje Eve Adamu, i proglašavanje Adamove dominacije nad Evom. Možemo konstatovati: osnovno prokletstvo koje ljudski rod na sebi vuče je podela na gospodare i potčinjene; iz te podele se rađa volja za moć, a iz nje nastaju sva društvena, pa i individualna, zla. Adam je voljom gospodnjom gospodario Evom, ali ona je sve činila da to gospodarenje pretvori u privid i da ona stekne moć nad Adamom (u tome je verovatno, takođe voljom gospodnjom, i

SVAKOG MESECA U KIOSCIMA I KNJIŽARAMA

POLJA

POLJA ĆETE NAJREDOVNIJE DOBIJATI AKO
UPLATITE GODIŠNJI PREPLATU OD 150 DIN.
NA ŽIRO RAČUN 65700-603-6324 NIŠRO DNEVNIK,
OUR REDAKCIJA, ZA POLJA

preplatite se i vi na polja

PREPLATNI ODSEČAK

ČASOPIS POLJA
Katolička porta 5/II
21000 Novi Sad

Administracija: Dnevnik, Bulevar 23 oktobra 31
Preplata za 12 brojeva je samo 150 dinara. Brojevi će vam biti uručivani redovno.

Svojim potpisom obavezujem se da ću iznos godišnje preplate uplatiti na žiro račun 65700-603-6324, NIŠRO DNEVNIK, OUR Redakcija (sa naznakom za »Polja«)

(ime i prezime, odnosno naziv ustanove)

(adresa na koju želite da vam se šalje
časopis)

(mesto i datum)

(potpis)

uspela). U borbi za osvajanje moći vladanja nad drugima sredstva se ne biraju, sklapaju se savezi koji, možda, donose i veća poniženja od nemoći, ali se pred onima koji su bliski, i najbliži, mora ispoljiti moć.

U ljudskoj zajednici se ta individualna želja za moći najlakše ostvarivala kroz pripadanje moćnoj sredini (moćnoj porodici, moćnoj društvenoj organizaciji, moćnoj firmi, moćnoj političkoj organizaciji, moćnoj državi), ali i u okviru svake te organizacione forme, čak i najmanje — porodice — vodi se bezpoštedna borba za osvajanje moći.

Radovan Ždrale je u svom poslednjem objavljenom romanu, GLINENE KOĆIJE, pokušao da opiše ljudsku težnju ka dominiranju i to mu je uspelo, ali u davanju rešenja problema je samo uspeo da dokaže da težnja za vladanjem i dominacijom vodi u propast, kako kolektivnu tako i individualnu.

Autor je radnju romana smestio u grad Veternicu (sudeći po atmosferi, to je grad srednje veličine, negde u jugoslovenskoj ravničari, a vremenski ga je locirao u blisku prošlost u odnosu na vreme objavljivanja romana (određivanja vremena odvijanja radnje je moguće samo na osnovu analize strukture događaja i strukture odnosa među pojedincima i pojedinim društvenim grupacijama).

U romanu teku dve priče, međusobno se prepliću i jedna drugu uslovjavaju. Osnovna priča je kazivanje o odnosima između Milana Petrovića i njegove žene Đuće. Sve je počelo kada je Đuja shvatila da je Milan „Mek, popustljiv, službeničić, šmokljan...“ i da ona zaslužuje nekog moćnijeg, jer bi time i sama bila moćnija. Ona ga napušta, a on počinje da istražuje šta se dešava u gradu, stvara kartoteku s podacima o pojedincima i skupinama i veruje da će s tim podacima, i velikim znanjem o događajima i odnosima, moći da se boni protiv zla koje hara gradom (a možda i čitavim ljudskim društvom), da će pobediti zlo, postati spasilac grada (a možda i čitavog ljudskog društva) — a time bi, iako se o tome ne govori, dokazao i svoju superiornost i moć. Đuja ga je napustila i otišla je među moćnike; sama kaže da je njen odlazak bio čin *pobune*, a nema sumnje da je njen priklučivanje klanu »Crne bivolice« ispoljavanje njene težnje da stekne *moć*. Druga priča je kazivanje o odnosima Milana Petrovića i društva u gradu Veternici (mogao bi to biti koji grad, bilo gde na kugli zemaljskoj), podeljenog na mnogobrojne klanove koji se ujedinjuju i međusobno bore, odnos zasnovan na težnji poštenog pojedinca (o njegovom poštenju bi se moglo raspravljati — motivisan je težnjom da vrati ženu koja ga je napustila) da se bori protiv zla izniklog iz ljudske težnje da se bude *moćan* (možda bi se pojedinčeva težnja da se bori protiv zla i da se pobedi zlo moralna okarakterisati kao težnja da se ispolji vlastita *moć*). Vođena je borba među klanovima (i Milan Petrović je u njima zauzeo jedno od vodećih mesta), ali rezultat je bio ukazivanje na opštu propast. Ljudsko društvo uspeva da se svede u malograđanske okvirne prostrani stanova, nakita, pozlaćenih slavima, ljubavnica i ljubavnika i devalvacije svih vrednosti do jeftinih mirisa i loših pića. Čini se da je Radovan Ždrale to i htio da pokaže.

Radovan Ždrale je fabuliranje postavio na već poznate princip romana zapleta i time je omogućio čitljivost romana, a stvaranjem ironijske distance u odnosu na predmet svog kazivanja izbegao je opasnost da mu roman postane pamflet u kojem se nezadovoljnik obraćunava sa sredinom (svako je prepoznaće) u kojoj nije uspeo da osvoji mesto za koje je verovao da mu pripada i uzdigao je svoj tekst na nivo univerzalnosti.

Načinom građenja priče, socijalna fantastika bulgakovljevskog tipa, Radovan Ždrale se priključio autorima koji u poslednje vreme obnavljaju ovaj žanr u književnostima međusobno udaljenim, ali možda zbljenim društvenom klimom koja vlasti u svetu. Elementi socijalne fantastike bulgakovljevskog tipa mogu se sresti u romanima Markesa (čudno je da u mnogobrojnim tekstovima posvećenim stvaralaštvu ovog autora nije ukazivano na ovu dimenziju njegovog dela), pa kod sovjetskog piscia Vladimira Orlova, o čijem je romanu »Violista Darijov« pisano kod nas, a može se očekivati i njegovo pojavljivanje na našem jeziku.

Zadovoljstvo je priznati da je Radovan Ždrale romanom GLINENE KOĆIJE izborio sebi mesto u književnosti bez ikakvih lokalnih odrednica.

ALEKSANDAR NEJGEBAUER: »Lažimir čuvan uvira«,
Srpska čitaonica u Irigu, edicija »Stražilovo«, Novi Sad, 1979.

Piše: ALEKSANDAR BADNJAREVIĆ

Milenijumi su prošli i od praezika, krika i mumlanja nastao je artikulisani govor koji je omogućio stvaranje specifičnih izražajnih formi koje su imale, i koje imaju, uzvišeniju ulogu od običnog svakodnevnog komuniciranja.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

ureduju: jojan delić,

milan dunderski, dragan čopić, simon grabovac, dragan koković, julijan tamaš, miroljub radojković, vicko arpad i jojan zivlak (glavni i odgovorni urednik), / tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: aleksandar forišković, petar janković, tatjana jašin, slađana kolundžić, velja macut, ljudica dotlič-petrović, vlada stevanov (predsednik), radivoj šajtinac, julijan tamaš, nedeljko terzić i milan uzelac (delegati šire društvene zajednice); / gordana divljak-arok, darinka nikolić, vitomir sudarski, milan živanović i jojan zivlak (delegati izdavača), / izdaje nišro dnevnik, our »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 150 dinara, za inostranstvo dvostruko / ūro račun: 65700-603-6324 nišro dnevnik, our »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / korektor marija jakim / štampa »prosveta novi sad«, novi sad, stevana sremca 13 / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.

Paralelno sa životom ljudskog društava, ili ljudskih društava, odvija se i život jezika, ili jezika (pl.). Iz jezika obične svakodnevne komunikacije (koji je živ kao i svaki organizam) razvija se poetski jezik (stvaraju ga pesnici da bi izrazili »ozbiljnu i završenu radnju koja ima određenu veličinu, govorom koji je otmen i poseban«) kao neka kruna jedne više smisaonosti govornog jezika. Oplemenjivanje govornog jezika u poetski jezik odvija se u čitavom životu jezika, u svim vremenima, s ciljem da mu se daju novi smisao i nova, uzvišenja lepota. A svaka definicija poezije (kao izražavanje uzvišenog ljudskog) u sebi sadrži i težnju da se dostigne univerzalno značenje.

U ovom našem vremenu čudesnih i neverovatnih naučnih i tehničkih dostignuća, u kojem je pisana reč postala dostupna većini stanovnika planete, kod pojedinaca se, u ime modernosti, javila težnja da tražaju za novim izražajnim mogućnostima jezika u njegovom sakaćenju i obesmišljavanju — možda je ovo rezultat prezasićenosti opštим usavršavanjem ili nemoći pred kreativnošću, pa se rešenje traži u mjenoj suprotnosti, u razaranju.

Aleksandar Nejgebauer, prevodilac, profesor i eksperimentator (on i još neki kažu i pesnik) je uz pomoć Srpske čitaonice i knjižnice u Irigu, u ediciji »Stražilovo«, objavio spis koji je rezultat njegovog eksperimentisanja s jezikom i njegovim mogućnostima. Spis po spoljašnjoj formi podseća na poeziju, ali nakon čitanja nemoguće je to pomisliti, jer mu nedostaje jedna od bitnih odrednica poezije — smisao. Spis je pedantna deskripcija, skoro zapisnik, besmislenog mučenja i sakaćenja jezika (neprestano se čuju unutrašnji jauci mučenih reči) koje on, iako ozilaveo i očvrstuo kroz milenijumski život, neće moći da izdrži. Eksperiment se vrši uz izgovor da se stvaraju nova arhaična izražajna sredstva poetiskog, a stvarno se jezik sakati do smrti i ono što je zamišljeno, možda, kao stvaranje, pretvara se u ubijanje.

Otkako se ljudsko biće počelo izražavati poetiskim jezikom, pesnici su stvarali nove oblike reči (uvek u nameri da stvore novu lepotu i po formi i po sadržinu), činio je to anohimni stvaralač narodnih pesama, činio je Vuk Karadžić (inspirisan i hrabren lepotom jezičkih inovacija naroda kao pesnika) prevodeći NOVI ZAVJET, činili su to mnogi pesnici posle njega (spomenimo samo neke): Koder, Laza Kostić, Momčilo Nastasijević, Vinaver, Davičo, pesnik prevodilac Dragoslav Andrić i mnogi drugi — ali svi spomenuti (nespomenuti) jezikotvorci su svoje stvaralaštvo usmeravali, polazeći od govornog jezika koji nosi lepotu života, ka stvaranju jednog »govora koji je otmen i poseban«, uz stalno pridržavanje zakonitosti stvaranja lepote. A Nejgebauer je u svom eksperimentatorskom zanosu zaboravio zakone života jezika (koji su mu poznati, ili bi bar to morali biti) i odlutao je u mrvarenje jezika do unakaženosti i usmrćivanja.

U ime umišljavanja da stvara novi poetski jezik, Nejgebauer je svesno i kvalifikovano mrvarevo govorni jezik ubogaljujući ga na način koji je bitno oštetio njegove vitalne organe i izražajnost, a potpuno je uništilo njegovu osnovnu odliku — razumljivost.

Da je ono što je Nejgebauer činio s jezikom činjeno s ljudima (i ljudi i jezik su živi organizmi međusobno veoma čvrsto povezani), bile bi primenjene odredbe Krivičnog zakona: »ko drugog liši života pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju«, ili »ko drugog telesno povredi ili mu zdravljie naruši tako teško da je usled toga doveden u opasnost život povređenog, ili je uništen ili trajno i u znatnoj meri oslabljen koji važan organ, ili je prouzrokovana trajna nespislost za rad povređenog ili trajno i teško narušenje njegovog zdravlja ili unakaženost... i slede predviđene stroge kazne. Ljudsko sudstvo nije predviđelo u svojim zakonima mogućnost izvršenja zločina koji je počinio Aleksandar Nejgebauer, te nisu predviđene ni kaznene odredbe koje bi bile izvesna zaštita jezika (kad je jezik u pitanju glas u njegovu odbranu ne diže čak ni neko društvo za zaštitu jezika).

Ali jezik, nezaštićen, pribegava samoodbrani, sveti se svojom smrću onima kojima je najpotrebniji, onima kojima bez njega živog i preosmišljenog novom lepotom ne mogu postojati — pesnicima.

Napomena: Autor ovog zapisa o bezobzirnom ubistvu s umišljajem i iz niskih pobuda (kako bi nedeleo kioje je počinio A. Nejgebauer okvalifikovali pravnicu) nije mogao da navede nijedan primer iz Nejgebaurovog spisa, jer mu je nedostajala snaga da izlaže leševe, a i svoje eventualne čitaocu je želeo da poštedi užasnog prizora izmrvarevih leševa reči (reč je imenica ženskog roda, možda je zato tako lepa, varljiva, zavodljiva i nezaštićena).

(Možda će neko s jačim nervima od mojih moći da utvrdi zašto to je Aleksandar Nejgebauer počinio ovaj zločin nad jezikom.)